

Ад «кнігазбораў» — да Брэсцкай Бібліі

Міжнародны «круглы стол», прысвечаны ўнікальнаму помніку культуры XVI стагоддзя, прайшоў у горадзе над Бугам. Арганізатарамі выступілі Брэсцкая абласная бібліятэка імя М. Горкага і Упраўленне культуры Брэсцкага аблвыканкама.

ШТО АБМЯРКОЎВАЛІ Ў БРЭСЦЕ?

Бадай, не будзе перабольшаннем сказаць, што на айчыннай бібліятэчнай прасторы брэсцкая кніжніца разам з Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі і Цэнтральнай навуковай бібліятэкай імя Я. Коласа НАН Беларусі з'яўляюцца самымі актыўнымі «гульнямі». Але калі актыўнасць НББ і ЦНБ у пэўнай ступені абумоўлена іх статусам, дык дзейнасць брастаўчан можа і павінна з'яўляцца прыкладам для калег. Варта ўгадаць пра кнігазнаўчыя канферэнцыі «Берасцейскія кнігазборы: праблемы і перспектывы даследаванняў». Яны праводзіліся бібліятэкай імя М. Горкага ў 2008 і 2012 гадах і пераўтварыліся ў прэстыжны міжнародны форум. Іх лагічным працягам стаў міжнародны «круглы стол», поўная назва якога — «Брэсцкая Біблія — унікальны помнік культуры XVI стагоддзя: да 450-годдзя выдання».

Як вядома, больш як чатыры стагоддзі таму ў Еўропе актыўна адбывалася Рэфармацыя — рух за рэформу каталіцкага касцёла. Першым з магнатаў ВКЛ, які падтрымаў яе і перайшоў у кальвінізм, стаў канцлер княства Мікалай Радзівіл Чорны. Для пашырэння ідэй Рэфармацыі ён заснаваў друкарню пры Берасцейскім зборы, дзе 4 верасня 1563 года за кошт Радзівіла і пры яго ідэйнай падтрымцы была выдадзена так званая Брэсцкая, або Радзівілаўская, Біблія (яе поўная назва гучала як «Біблія святая, гэта значыць Кніга Старога і Новага заветаў з яўрэйскай, грэчаскай і лацінскай нанава на польскую мову са стараннасцю і дакладна перакладзеная»).

Біблія сапраўды ўключала ўсе тэксты Старога і Новага заветаў і стала адным з першых поўных перакладаў у новы час з моў арыгінала. Знешняе Біблія ўяўляла сабой вялікі фаліант у 738 старонак, апраўлены ў скураную вокладку з малюнкамі і графічным афармленнем. Тэкст быў надрукаваны гатычным шрыфтам у дзве калонкі па 58 радкоў у кожнай. На палях амаль кожнай старонкі былі каментары да тэксту. Упершыню ў гісторыі беларускага кнігадрукавання меўся прадметны паказальнік. Выданне «Бібліі» распачало новы этап у беларускай Рэнесансе.

На жаль, у Беларусі маецца толькі адна няпоўная Брэсцкая Біблія, якая захоўваецца ў ЦНБ імя Якуба Коласа. А вось колькасць асобнікаў, якія засталіся ў свеце, спрэчна. Агульнапрызнанай лічбы ліча каля 40 (яна і гучала на «круглым stole»). А ўжо ў Мінску давялося пачуць меркаванне даследчыка Георгія Галенчанкі. Спасылуючыся на літоўскіх калег, ён агучыў інфармацыю, што асобнікаў, як мінімум, удвая больш — каля 80. Чым не падстава для працягу дыскусіі?

ПРЫВІТАННІ... І ПРАВАКАЦЫІ

Круглы стол пачаўся традыцыйнымі прывітаннямі ў адрас удзельнікаў ад імя высокіх дзяржаўных асоб. Удзельнікаў і гасцей павіталі намеснік старшыні Брэсцкага аблвыканкама Леанід Цупрык, генеральныя консулы Украіны і Расіі ў Брэсце — адпаведна Алег Мысык і Мікіта Маткоўскі, дырэктар мемарыяльнага

комплексу «Брэсцкая крэпасць-герой» Рыгор Бысюк. На пленарным і секцыйных пасяджэннях, якія адбываліся ў зале пасяджэнняў «Брэсцкай крэпасці», выступіла каля двух дзясяткаў дакладчыкаў з Беларусі, Украіны, Расіі, Польшчы, Літвы і Латвіі. Газетны фармат не дае магчымасць прадставіць думкі кожнага з іх. Таму спынюся толькі на тэматыцы асобных выступленняў.

Леанід Цімашэнка, дэкан гістарычнага факультэта Драгобыцкага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Івана Франка (Украіна), разважаў над культурнымі праблемамі ўзаемаўплыву паміж пратэстантамі і праваслаўнымі ў ВКЛ. Дакладней, паспрабаваў высветліць, у якой ступені пратэстанцкі канон адбіўся на выданні Брэсцкай Бібліі. У адрозненне ад праваслаўнага і каталіцкага канонаў, у пратэстанцкім на 7 кніг менш (бо яны трактуюцца як апакрыфічныя). Падчас выдання Бібліі гэты радыкалізм не праявіўся, таму берасцейскае выданне было папулярным сярод праваслаўных. Яно паўплывала на шэраг іншых

згодна з якім на горад хадзіў з паходам Яраслаў Мудры. Але раней не звярталася ўвагі, што у летапісе напісана не «Берасцыю», а «Бестою», а гэта не адно і тое ж. У сваю чаргу, першая дата ўзгадваецца ў Наўгародскім летапісе. Акадэмік Ліхачоў і іншыя лічылі, што яна памылковая. Тым больш, у пазнейшых летапісах было дапісана, што Яраслаў хадзіў на Кіеў. Спасылуючыся на іншыя даследчыкаў, выступаўца давеўся, што ў той час князь якраз там і знаходзіўся! Таму, на думку А. Гладышчука, больш правільна казаць пра 1017 год як час заснавання Брэста. А значыцца, святкаваць тысячагадовы юбілей можна на два гады раней.

Адной з «разынак» канферэнцыі стала прэзентацыя памятнага медала, прысвечанага Брэсцкай

Фота Мікалая Чабаркуса

ва Украіне. Даследчыкі ўпэўнены, што Іван Фёдарав трымаў у руках Брэсцкую Біблію.

Таксама Л. Цімашэнка выказаў дастаткова правакацыйную ідэю: калі «Біблія» маецца ў бібліятэках свету, дык ці варта лічыць яе рэдкім выданнем? Мы ж не ведаем яе накладу і накладу таго часу. Украінскаму прафесару ўдала апаніраваў намеснік дырэктара НББ Алесь Суша. Ён нагадаў, што ў Беларусі існуюць даўно ўсталяваныя крытэрыі. Калі ў краіне засталася менш як 10 асобнікаў, яны лічацца ўнікальнымі. Што датычыць катэгорыі «рэдка» выданняў, дык пры пэўных умовах кніга можа захоўвацца нават у 50 асобніках, але з'яўляцца рэдкай.

НАВОШТА ОРДЭН? Я ЗГАДЖУСЯ НА МЕДАЛЬ!

Загадчык кафедры фізікі Брэсцкага дзяржаўнага тэхнічнага ўніверсітэта Анатоль Гладышчук, які здаўна цікавіцца мінулым горада, паразважаў над пытаннем, у якім годзе Брэст упершыню згадваецца ў пісьмовых крыніцах: 1017 ці 1019? Другая дата з'яўляецца афіцыйнай. Не ў апошнюю чаргу гэта звязана з традыцыйнай святкавання юбілей, якая распачалася з 1969 года. Вытокі такой версіі — у запісе Лаўрэнцьеўскага летапісу,

ДЫСК І КАРТА — У ПАДАРУНАК

Загадчык аддзела рэдкай кнігі і рукапісаў ЦНБ імя Я. Коласа Аляксандр Сцефановіч прэзентаваў электронны варыянт Брэсцкай Бібліі. Паводле яго, пасля Вялікай Айчыннай вайны ў Беларусь не вярнулася каля 80% пісьмовых помнікаў. Паколькі доступ да каштоўнасцей, якія засталіся, абмежаваны вузкім колам даследчыкаў, ЦНБ вырашыла яго пашырыць.

Злева направа: намеснік старшыні Брэсцкага аблвыканкама Леанід Цупрык і загадчык аддзела рэдкіх кніг Расійскай нацыянальнай бібліятэкі ў Санкт-Пецярбургу Мікалай Нікалаеў.

Кацярына Шчарбакова, дацэнт кафедры грамадска-гуманітарных дысцыплін Маскоўскай школы эканомікі МДУ імя Ламаносава, распавяла пра з'яўленне Брэста ў еўрапейскай картаграфіі. Упершыню гэта адбылося ў 1507 годзе, калі ў Рыме была зроблена гравіраваная на медзі карта. Але хутчэй за ўсё, горад на Бугам трапіў туды «па знаёмстве»: карту дапамагаў ствараць адзін з ураджэнцаў Польшчы, які добра ведаў рэгіён. Бо ў наступную палову стагоддзя Брэст на доўга знік з карт і з'явіўся там толькі ў 1513 і 1520 гадах (прычым другая карта з'яўлялася рэмейкам папярэдняй). Але ў перыяд з 1563 па 1572 гады свет пачыла карта галандскіх гравёраў Яна і Лукаса Дэтэкумаў «Новае апісанне паўночных рэгіёнаў», якая ахоплівала тэрыторыі ад Скандынавіі да Заходняй Сібіры. Калі на папярэдніх выявах Брэст не адзначаўся, дык у «Новым апісанні» ён быў зафіксаваны і з таго часу не выходзіў з карт. Калі ўлічваць, што большасць карт была выдадзена або ў пратэстанцкіх краінах, або ў гарадах, дзе панавала талерантнасць (напрыклад, Венецыя), існуе вялікая спакса звязана пашырэнне звестак пра горад над Бугам з выданнем Брэсцкай Бібліі. Зрэшты, далейшым вывучэннем праблемы змогуць заняцца мясцовыя даследчыкі, паколькі копія «Новага апісання» (як, дарэчы, і сігнальны асобнік дыска ЦНБ) была падаравана Брэсцкай абласной бібліятэцы.

ТЭАТР ЛЯЛЕК І ФОРТ № 5

Адметнасцю брэсцкіх форумаў заўжды з'яўляецца багатая культурная праграма, якая дазваляе гасцям горада і рэгіёна пазнаёміцца з яго здабыткамі. Сёлетая яна ўключала некалькі пунктаў.

Навукоўцы сталі гледачамі Брэсцкага тэатра лялек, дзе ўбачылі знакамітага «Халстамера» (рэжысёр Руслан Кудашоў). У 2011-м на XV Сусветным фестывалі тэатраў лялек у Празе пастапоўка заваявала гран-пры і была адзначана трыма дыпламамі: за лепшую рэжысуру, сцэнаграфію і музычнае афармленне.

Далей гасцей чакалі экскурсіі па мемарыяльным комплексе «Брэсцкая крэпасць-герой»: па тэрыторыі крэпасці, непасрэдна па музеі, а таксама на форт № 5. Асаблівае ўражанне пакінула апошняя вандроўка. Форт, які, дарэчы, размяшчаецца за 250 метраў ад дзяржаўнай мяжы, з'яўляецца адным з дзевяці такіх аб'ектаў, якія будаваліся на

пэўнай адлегласці ад Брэсцкай крэпасці і мусілі прыкрываць яе ад нападу. Форт прыняў на сябе адзін з першых удараў немцаў. Характэрна, што пасля вайны з супрацоўнікамі музея звязаліся толькі два чалавекі з ліку яго былых абаронцаў. Акрамя таго, агляд форта дазваляе ўявіць, як і дзе базіравалася расійская армія ў XIX стагоддзі. Спадзяюся, што з часам пры наўнясці сродкаў у форце можна будзе адкрыць шыкоўную экспазіцыю.

Адносна асноўнага комплексу «Брэсцкай крэпасці» падзялюся двума назіраннямі. Перш за ўсё, вельмі прыемна, што супрацоўнікі не абмяжоўваюцца вывучэннем толькі падзей 1941 года. У экспазіцыі годна прадстаўлена як гісторыя XIX стагоддзя, так і перыяд знаходжання крэпасці пад уладай Польшчы. Асобныя стэнды прысвечаны абароне крэпасці ад немцаў у 1939 годзе. Такія «дробязі» сведчаць пра шырыню вывучэння праблемы і адсутнасць яе штучнай звужанасці. Што да агульнага ўражання, дык аўтар гэтых радкоў, як і шэраг аднагодкаў, упершыню наведваў крэпасць яшчэ ў школьныя гады. Але, па вялікім рахунку, асэнсаванне падзвіг Брэсцкай крэпасці і складзі цэласнае ўражанне пра мемарыял змог толькі цяпер.

Фармальна праца «круглага стала» завяршылася. Але пленная дзейнасць бібліятэкі імя Горкага не спыняецца. Перш за ўсё, запланаваны выпуск зборніка дакладаў. На пасяджэннях гаворка ішла пра неабходнасць правядзення як трэціх «Берасцейскіх кнігазбораў», так і «круглых сталоў», прысвечаных значным падзеям у гісторыі горада (напрыклад, Брэсцкай уніі). Выступаючы на пленарным пасяджэнні, Алесь Суша прапанаваў выявіць захаваныя асобнікі Брэсцкай Бібліі, забяспечыць іх улік і поўнае апісанне на ўзроўні асобніка, стварыць зводную базу дадзеных усіх выданняў, атрымаць лічавыя копіі Брэсцкай Бібліі з замежных збораў, факсімільна перавыдаць кнігу, папулярна ізаваць гісторыю Бібліі, яе стваральнікаў і друкароў. А таксама імкнуцца да набывання поўнага асобніка для бібліятэк Беларусі. Таму будзем спадзявацца, што дзяржава і надалей будзе падтрымліваць ініцыятывы абласной бібліятэкі імя М. Горкага, якія спрыяюць вывучэнню мінулага Брэста і годна прастаўляюць горад над Бугам на еўрапейскай культурнай прасторы.

Дзяніс МАРЦІНОВІЧ